

Pacsuné Fodor Sára

A palotai meszesek somogyi kapcsolatai, emlékei

Szomszéd ház, szomszéd utca, szomszéd falu, szomszéd megye. Nem folytatom tovább, mert helyben vagyunk. Somogyban szomszédos Veszprém megyében fekszik Várpalota. A Bakony és a Sárrét találkozásánál, a róla elnevezett medencében. Ősidők óta lakott hely. Gazdag régészeti leletek bizonyítják, hogy a kőkortól kezdve sokféle nép megtelepedett ezen a vidéken. Természeti adottságánál fogva nemcsak élelmet biztosított, de veszély esetén a Bakony erdeje védelmet is nyújtott az itt élőknek. A történelem folyamán ez többször is beigazolódott. (Török időkben, Rákóczi szabadságharc idején)

Az őslakosság három fő rétegből tevődik össze. Legrégibb a parasztság, majd a 18. század végén és a 19. század elején virágkorát élő iparosság, később – a szénkinos felfedezése idején (1876), aztán a műtrágyagyár megépülésével (1932) kialakult a munkás réteg. E három foglalkozás közötti átmenetet képezik a messze földön híres palotai meszesek és a kereskedők, valamint az értelmiség.

Jelen írásomban csupán a palotai meszesek somogyi kapcsolataival kívánok foglalkozni. A palotai „meszesés” – mint főfoglalkozás – kb. 120-150 évre vezethető vissza. Természetesen kiegészítő foglalkozásként ennél sokkal régebben is űzték.

Kialakulása a palotaiak élelmességének, élni akarásának köszönhető. Köztudott, hogy ez a vidék nagyon rossz termőtalaj. Az erőirtások helye a 17. században még jónak bizonyult. Azonban a vékony humuszos talajt néhány évtized múltán a szél elhordta s maradt a köves karsztos föld. A kézüipar fellendülése segített egy darabig a lakosság megélhetésén. Azonban a 19. sz. közepétől hanyatló kézműipar más megoldás keresését diktálta.

Az állattartás elég gazdaságosnak bizonyult s a fuvarozás is mind nagyobb méreteket öltött.

Köztudott, hogy a Bakony röghegységben szélen, bauxiton és dolomiton kívül, egyes helyeken közvetlenül a felszín alatt likacsos szerkezetű mészkő is található, mely a mészégetésre alkalmas.

Várpalota közelében Szentgál, Eplény, Tés, Királyszállás környékén több mészégető kemence is működött. Itt, s a palotaiak megrakták kocsijaikat égetett mésszel s vitték a falvakba, községekbe, míg el nem fogyott. Bejárták az egész Dunántúlt, az Alföld nyugati részét. Dédapák, nagyapák Stájerországba is átmentek. A 19. sz. közepétől egész „meszes dinasztiák” alakultak. A foglalkozás tetőpontja 1920-'30-as években volt. Ekkor 200 körül mozgott a meszesek száma.

Ma már nagypapa korú utolsó generációból 30 meszessel beszélgettem az utóbbi két évben, akik szinte kivétel nélkül azt nyilatkozták, hogy legszívesebben Somogyba jártak. Kérdéseimre válaszolva elmondták, hogy barátságokért s a jó üzletek miatt szekeriztek szívesen Somogy megye falvaiba. Személyes ismertségek alakultak ki, kőművesekkel, kovácsokkal, kocsmárosokkal, de a falvak népe is ismerősként üdvözölte őket, ha a falu szélétől a község közepéig érve többször is elkiáltották, hogy meszet! meszet! Ti, tá-á, ti, ti ritmusban.

Szeivolt Marci 62 éves meszes elmondta: akkorát kiáltott, hogy a közelben tyúkok, kacsák mind szétszaladtak. Az emberek is meghallották s a kertekből siettek a házhoz pénzért, ha

venni akartak. A hangja elhallatszott a falu közepéig. „Köllött is a nagy hang – mondja – mer’ mire Mári néni, meg Julcsa néni a szalmazsákbu előszedte a pizt, addigra én má’ a falu közepén voltam!”

Permetezéshez, meszeléshez, építkezéshez kellett a mész. Egy emlékezetes esetét mesélte el Szeivolt Márton. Idézem: „Valamelyik somogyi faluba történt. Alighanem Homokon (Homokszentgyörgy) vagy Taszáron, ho’ öregasszon tipegett a kocsiho s panaszuja: Köllene a mész fijam! De há’ csak egyedü vagyok itthon. A fiatalok mind a mezőn dolgoznak. Lássa! Nekem még a kenyeret is lemeccették, ho’ mekkorát ehettek. Pizt meg nem hattak. – Oszt e’ kezdett rini. Én meg mondom: Ne rijjon öreganyám, mer’ mingyá én is rivok! Maj’ gyüvök még erre, akko maj’ vesznek!”

Az osztopáni csárda kedvenc gyülekező helye volt a palotai meszeseknek. A vacsora utáni borozgatás közben gyakran az adás-vételt is lebonyolították. A következő rakomány lefoglalását illetően. Az áldomást is megitták az üzletkötésre. Cserekereskedelem is gyakran itt bonyolódott, ugyanis a mész eladása után, kukoricát, zöldséget, gyümölcsöt vettek vagy cseréltek, s a visszafelé úton ezt árulták vagy hazahozták s a palotai piacon adták el. Egy palotai dal is megörökíti az osztopáni csárdát a 2. versszakában. (hiányzik a kotta, 1. része)

2. Ide gyertek, osztopáni cigányok!

A fülembé j’ ezt a notát huzzátok

Se ruhám, se cipőm, lámpabél a nyakkendőm,

Elhagyott a kökényszemű szeretőm.

3. Apro szeme van a kukoricának,

De szép felesége van a komámnak.

Szedi j-az epret, a csipkés levelét,

Elszeretem a komám feleségét!

Boncz Gyula 55 éves meszes elmondja, hogy 10-11 éves korától apjával együtt járt és az osztopáni csárdában jól ismerték őt is, mert apja és nagyapja is ott szokott megszállni. Első önálló útja is Somogyba vezetett s az osztopáni csárdában aludt. A Dunántúl más vidékére is elment, de legjobban Belső-Somogyba szeretett járni. Balatonlellénél indult lefelé, aztán Kislak, Szőlősgyörök, Gyula, Putenda, Hács, Kisberény, Kaposfüred, aztán visszafelé rendszerint Hetes, Mezőcsokonya, Csombárd felé jött.

Másik gyakori somogyi útja: Lengyeltoti, Buzsák, Táska, Nikla, Csömed, Boronka, Marcali, Bize, Keleviz, Mesztegnyő, Szenyér, Nagyszakácsi, Böhönye, Nagyabajom.

Úgy ismerték az utat, mint tenyerüket. Fejből sorolja mind a falvakat, pedig 10 éve óta már nem járt arra. Két emlékezetes esetet mesélt el: Egyik 1946-ban történt az osztopáni csárdában. Egyedül aludt az istállóban – ugyanis a meszesek nem a csárda szobáiban, hanem az istállóban a szekéren, vagy mellette aludtak. – Hazafelé tartott, tehát sok pénz volt nála. Már a vacsora utáni borozgatás közben észrevette, hogy az egyik férfi figyeli őt, de nem jött az asztalához. Éjszaka arra ébredt, hogy a kútnál megzörrent a vödör. A kút mögött egy fiatalember lopakodott az istálló felé. Ő felugrott s feléje rohant. Az pedig hirtelen beugrott a korcsmáros istállójába. Ő rázárta az ajtót és szólt a korcsmárosnak, aki vejjével együtt kijött,

hármán elfogták és átadták a rendőrségnek. Ott kiderült, hogy a helybeli cséplőgép – tulajdonos fia volt.

Másik esete a siófoki Hozbor József vendéglőjében történt. Beállt az udvarba és kifogta a lovakat. Azok már maguktól mentek az istállóba. Ott cigányok aludtak, akik azonnal fölugráltak és késsel rohantak feléje. Ő a szomszédos rendőrségre menekült és a rendőrök csináltak rendet a kocsmá udvarán.

Szeivolt Márton 16 éves korától egyedül járt mésszel. Addig apja mellett ismerkedett a mesterséggel s az utakkal. Első önálló útja neki is Somogyba vezetett: Siófok, Andocs, Bonnya, Igal, Kasok, Büssü, Fono, Taszár, Baté, Mosdos, Berki, útvonalon. Később is szívesen járt ezen az úton. Vissza Gölle, Somogyszil felé került és tovább az előbbi útvonalon. Innét leggyakrabban búzát hozott az inotai malmosokkal történt megállapodás szerint. Jó kedélyű, mulató ember volt. Tőle hallottam a másik somogyi vonatkozású dalt is.

(mellékelt kotta szövege):

É' bekötöm a lovam a sjófoki csárdába, szénát hajittok elejbe.

Bekötöm a babámnak a fejét szüretre, hogy

Őszre hadd legyen menyecske!

De nem bánom én akármerre csíp-lop ez a somogyi meszes,

Te se bánd szép babám, akármit mond az anyád, hogy szeretőd kihez jár!

A nóta végén megkérdeztem, hogy miért énekel somogyi meszest, mikor Ő palotai meszes!
„Hát mer' itt is otthon érzem magam!” – válaszolta.

Többször járt Somogyban még Patonai József és az édesapja, a Kondrik család minden meszes tagja, az egyik Kiss család, és a Soosok. Boka István, Keszler József inkább az Alföldre és Tolnába mentek, de ők is megfordultak Somogyban. Fülöp Pál Zalába és Somogyba jár legszívesebben. Sokszor éjszaka is ment a kocsin. A lovak lassan poroszkáltak az úton. Ő közben az ülésen bóbiskolt. Senki sem támadta meg.

Nagy László és a család többi tagja szintén Somogyba jár legtöbbit.

Minden meszes tudta, melyik faluban mikor van búcsú s 1-2 héttel előtte mindig arra vette útját, mert tudta, hogy tiszta meszelt ház várta a búcsú alkalmával látogató vendégeket. Ilyenkor fogyott a méz. Aztán a búcsúba is elmentek, hogy somogyi búcsúfiát hozzanak a palotai gyerekeknek.

Farsangkor az volt az első meszes; abban az évben Palotán, aki elsőnek hozta meg a „bokrétát”. Ez egy nemzeti szintű szalagokból kokárdaszerűen összeállított bokréta volt, melyet beszálló kocsmákban január végétől március 15.-ig árultak. Aki ilyen hozott, arról tudták, hogy szorgalmas ember, mert a tóli pihenés után korán indult a mésszel kereskedni.

1945-ben a front átvonulása után nagy és fontos szerepük volt a meszeseknek. Élelmességük, korábbi ismeretségük lévén Zalából, Tolnából, Somogyból, hozták a gabonát, zöldséget, gyümölcsöt, melyet mézért cseréltek s ezzel életet és reményt hoztak a lebombázott, sokat szenvedett palotai lakosságnak. Ezt a palotaiak nem felejtik el s ez a nemzedék ma is szeretettel gondol Tolnára, Somogyra, Zalára.

A jó szomszédság jegyében fejezem be ezt a csekély betekintést e kihalóban lévő foglalkozás öregjei nevében. Ha a meszes fuvarosok már nem is járják szekereikkel a falvakat a jó szomszédság más úton való ápolása bizonyosan megmarad.

Adatközlők:

Boncz Gyula (Várpalota, Sörház u. 41.)

Patonai József (Várpalota, Rózsakút u. 71.)

Zugor András (Várpalota, Rózsakút u. 81.)

Mogyorósi János (Várpalota, Csernyei u. 4.)

Fülöp Pál (Várpalota, Mészáros L. u. 25.)

Halasi József (Várpalota, Csernyei u. 32.)

Bóka István (Várpalota, Sörház u. 32.)

Nagy László (Várpalota, Zalka M. u. 44.)

Molnár Gyula (Várpalota, Sörház u. 87.)